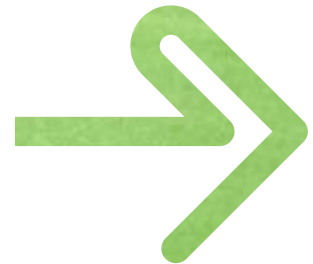

Vilda satsningar

Delfiner i Öresund. Utter i Linköping och friska laxälvar i Norrland. Det är bara några exempel på återförvildning av svensk natur. Följ med på några lyckade svenska naturvårdsprojekt ...

TEXT_JOHAN AUGUSTIN ILLUSTRATION_MOA HOFF

Sveriges och Europas natur är i förändring. Utter har blivit en vanlig syn i Linköping. I Stockholms vatten simmar åter bävrar. Vildsvin bökar bland villaträdgårdarna i Västerås. De stora rovdjuren gör comeback, inte bara i Sverige utan på många håll i Europa med det kanske mest tydliga exemplet vargen som sprider sig i länder som Tyskland och Frankrike.

Järven har sökt sig ner från Sveriges fjällandskap och etablerar sig i vårt skogslandskap. Havsörnarna kan skryta med nya häckningsplatser, och de majestätiska rovfågeln har blivit en vanlig syn på många håll – som i Stockholms skärgård. Lax och havsöring vandrar återigen upp för urminnesgamla rutten i de norrländska älvarna.

I många fall handlar det om lyckade naturvårdsprojekt, så kallat rewilding, i andra fall kanske om klimatförändringar. Men tydligt är också att naturen har en självläkande förmåga, bara vi människor håller oss borta och låter den vara.

Ta till exempel Öresund, som tidigare var utfiskat och förorenat, som nu åter blomstrar av liv för att trålningsförbud har införts och utsläpp renats.

– Ja, i dag är Öresund betydligt renare och många arter återvänder. På 80-talet var det illa med alla utsläpp och övergödning. Köpenhamn fick sitt första reningsverk 1996, berättar Michael Palmgren, verksamhetschef för SEA–U Marint Kunskapscenter i Malmö, som för samtal med stadsbyggnadskontoret om att öka förutsättningarna för gröna och blå ytor i staden.

Michael Palmgren menar att 2016 var ett bra år för Öresund ekologiskt sett:

– Det har aldrig varit så spännande som nu, med massor av nya arter på besök. Havet är bra att bada i, vi har många

HOTADE ARTER

Trots en ökad medvetenhet och många lyckade naturvårdsprojekt, så finns det fortfarande många arter i Sverige som är hotade. Bland annat på grund av miljögifter, industriellt skogs- och lantbruk, färre ängsmarker och kanske även klimatförändringar. Ett exempel är fjällräven som i dag är starkt hotad, eftersom stammen är liten och geografiskt splittrad. Dessutom har den på senare år troligen fått konkurrens av

rödräven som verkar sprida sig norrut. Här är några andra arter som är hotade: sydfladdermus, vitryggig hackspett, tumlare, fjällgås och vit stork.

Källa: Rödlistan 2015, den senaste stora inventeringen av hotade arter som är gjord av Artdatabanken vid Sveriges lantbruksuniversitet och fastställs av Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten.

tumlare, det har kommit vikval och delfiner.

Bläfenad tonfisk, som inte har setts till på femtio år, har under sommaren siktats utanför Landskrona, och svärdfisk utanför Lomma. Båda arterna på jakt efter stora stim av sardiner och ansjovis som drogs till det ovanligt varma vattnet som Öresund upplevde under sommaren.

En kaskelott syntes till utanför danska Hornbæk. Arter som torsk, makrill och skarpsill ser även de en positiv utveckling.

Michael Palmgren pekar på just trålningsförbudet i Öresund som en av huvudorsakerna till att havet mår så bra:

– Ålgräset har återkommit och kan i dag breda ut sig på 8–10 meters djup och bildar en barnkammare för arter som torsk och plattfisk.

I Linköping gör en annan djurart comeback. För sex år sedan fanns det inga uttrar i staden som nu har en fast stam av den hotade storfiskaren, som miljögifter höll på att knäcka helt för några decennier sedan.

Linköpings kommun har satsat pengar på revirmarkeringsstenar under broar så att uttrarna tar sig fram där i stället för att korsa vägarna och bli trafikoffer.

Men enligt Anders Jörneskog,

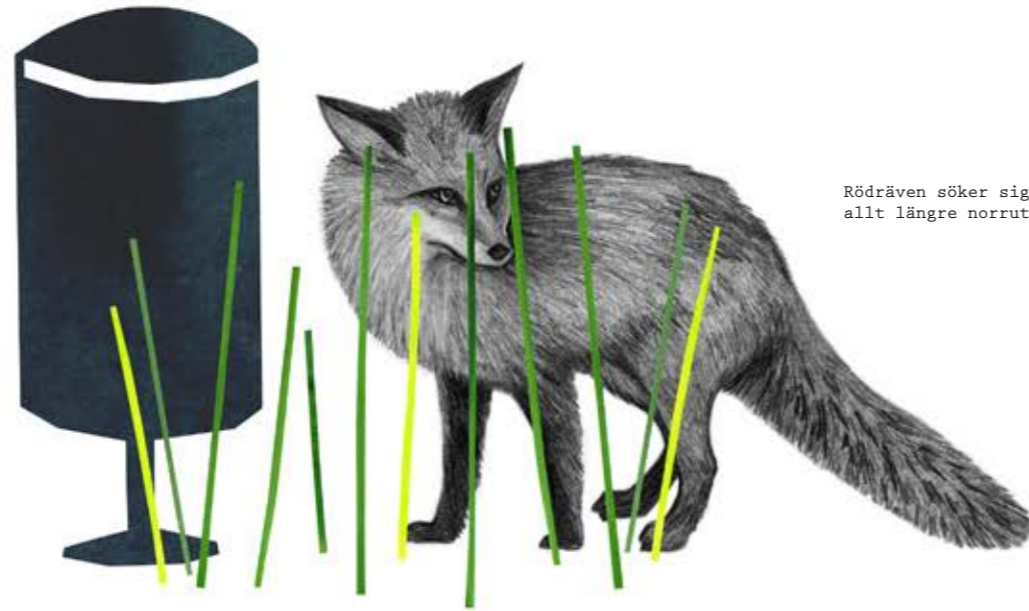
Linköpings kommunekolog, handlar utterns revansch framför allt om att staden har återskapat fågelvatten som lockar till sig groddjur och fiskar – och därmed hungriga uttrar.

– Våtmarkerna har återskapats i områden som tidigare sänkts i så kallade dikningsföretag och uppodlats, förklarar Anders Jörneskog.

Åtgärderna har lett till ett rikt fågelliv, som inte har funnits tidigare i området, till exempel häckande svarthakedopping, smådopping, skedand och ärta. Våtmarkerna har även gynnat många arter av fladdermöss, som sydfladdermus, trollpipistrell och barbastell. Arter som aldrig tidigare har noterats i Linköping.

Mellanstora städer som Linköping, Örebro, Umeå och även Djurgården i Stockholm beskriver Anders Jörneskog som platser där rewilding sedan länge redan är i gång. I Örebro har kommunen återskapat strandängar och våtmarker, med ett av landets bästa områden för våtmarksfåglar som följd. På Djurgården, som enda plats i Sverige, finns bredbandad ekbarkbock.

Rödräven söker sig allt längre norrut.

– I anslutning till städerna har odlingslandskapet och de artrika miljöerna bevarats, säger Anders Jörneskog och ger exempel på garnisoner och militära övningsfält med till exempel stora mängder död ved.

Linköpings garnison som lades ner för tjugo år sedan är nu ett eklandskap, där rewilding har blivit en bieffekt. Totalt har mer än trehundra rödlistade arter hittats i området, bland annat många sällsynta svampar som till exempel saffranstickan som är akut hotad. Illrar trivs och förnygrar sig i området.

Så många rödlistade arter kan få, om något annat skyddat område, uppvisa.

Åttio procent av Europas befolkning kommer att vara urban 2050, och vi ser

redan hur områden avfolkas och jordbruksmark överges. Det gäller både i Sverige och i Europa. Men vad händer med naturen där? Kommer den tillbaka med ny kraft då?

Nej, det är inte så enkelt. Naturskyddsföreningens Jan Terstad är chef för skog och naturvård och han säger att den biologiska mångfalden är beroende av människan.

– Många odlingslandskap till exempel växer igen om inte människor sköter ängar och har betesdjur som betar, förklarar Jan Terstad. Det är inte så enkelt att säga att om det är mindre folk så är det bättre för naturen. Vi är naturens trädgårdsmästare.

I takt med urbaniseringen och att vi har lämnat landskapet att växa igen finns det knappt några ängsmarker kvar. Arter som fjärilar har minskat och specialiserade arter som den vitryggiga hackspetten har

försvunnit med det moderna skogsbruket. Samtidigt har andra arter gynnats.

Vi ser fågelarter som gräshopp-sångare som tar över marker som inte slås. Näktergalen ökar i antal och vi har fått rosenfinken som en ny art i Sverige.

Enligt Jan Terstad handlar rewilding om att restaurera livsmiljöer, inte bara för naturens eget bästa utan även för att orörd natur med biologisk mångfald är vackra och rogivande miljöer att vistas i, och kan ge nya arbetstillfällen i form av naturturismföretag.

Ett bra exempel är stiftelsen Rewilding Laplands (som tillhör det stora Rewilding Europe-projektet) återställning av Piteälven efter den industriella flottningsepoken.

Det sker bland annat för att locka fisketurister till området. En ekolodge ska byggas och pågående samtal förs med Svea Skog, som är den största skogsägaren i området, om en hållbar avverkning längs älven.

– Skogsbruk har en stor del i fiskevården, säger Jan Isaksson, som är koordinator för Pite älv ekonomisk förening som förvaltar fisket i Trollforsområdet.

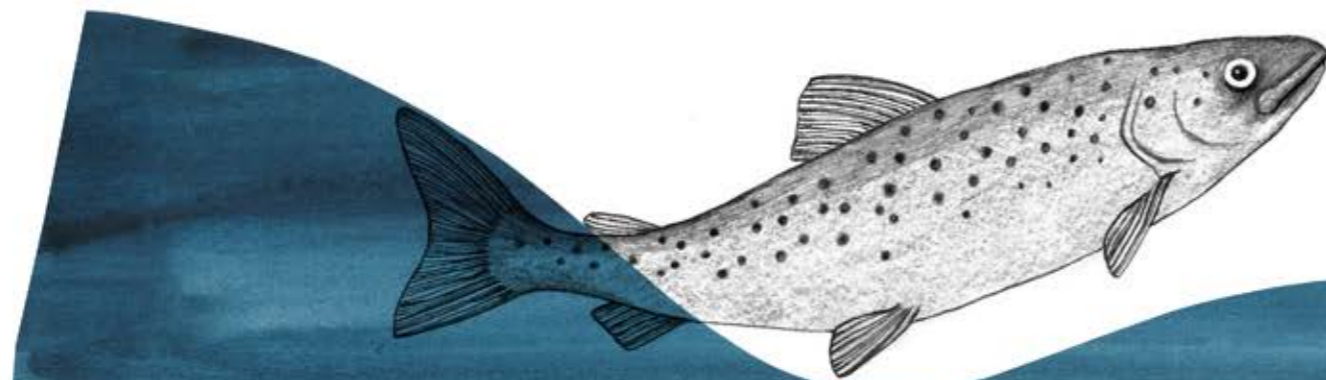
Turister och utländska turistföretag som kommer till Lappland tror att de ska få se orörd urskog och blir ofta besvikna när de ser skövlingen och kalhyggerna.

– Att bara skövla skogen har inget marknadsvärde, konstaterar Jan Isaksson.

Men även själva älven måste restaureras. Stenblock som har flyttats av flottningsindustrin ska läggas tillbaka, torrlagda sidofårar ska öppnas och laxens och öringens lekbottnar återskapas och den naturliga livsmiljön för flodpärlmusslan kommer tillbaka.

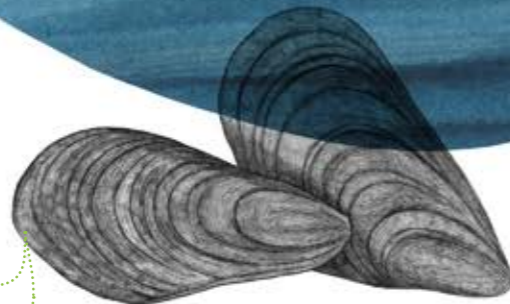
Det blir Sveriges största naturrestaureringsprojekt någonsin, och om fem år ska allt vara klart.

Redan nu ser man hur havsöring, som tidigare var nära utrotning, ökar i antal precis som vildlax. Även utter börjar komma tillbaka och målet är att ha livskraftiga stammar av både utter och bäver längs älven. ■

MUSSLOR I MALMÖ

Återställande av natur ger även så kallade ekosystemtjänster, som förbättrar människors välmående och livsvillkor. Det gäller pollinerande insekter, vattenrening via våtmarker, reducering av partikelhalter och växthusgaser genom trädplanteringar med mera. I Malmö vill till exempel Michael Palmgren, på SEA-U Marint Kunskapscenter, utöka blåmusselbankerna i Nyhamnsområdet för att få bättre vattenrening. "En mussla filtrerar mikroskopiska partiklar och renar 4–5 liter vatten på en timme", säger han.

Efter jordbruket

Det är inte bara i Sverige som återförvildandet av naturen har påbörjats. De senaste årtiondenas stora urbaniseringsvåg i Europa har lämnat tomma jordbruksmarker, som man nu försöker fylla med vilda djur.

I Europa läggs årligen en miljon hektar jordbruksmark i träda i takt med urbaniseringen. Markerna växer igen och den biologiska mångfalden hotas. Därför vill Rewilding Europe återinföra megafaunan för att hålla landskapet öppet.

Vildhästar och vilda raser av kor (som ersätter den utrotade uroxen), visenter och kronhjort är exempel på megafauna. Att sedan låta turister se megafaunan eller den återställda naturen är ett sätt att dra in

pengar. Det sker till exempel i Coadalen som ligger i nordöstra Portugal.

Här kan besökare åka runt i fyrhjulsdrivna jeepar och uppleva en europeisk safari med vildhästar och maronesaboskap som påminner om den ursprungliga uroxen. Både brunbjörn och varg är på väg tillbaka till bergstrakterna, och därmed det ekologiska samspelet mellan rovdjur och gräsätare.

En annan stor gräsätare som det har satsats mycket resurser på de senaste årtiondena är visenten, eller europeisk

bison. Efter första världskriget fanns det bara ett 50-tal kvar i Europa, men efter ett kraftfullt utplaceringsarbete finns det nu över 4000 frilevande visenter i bland annat i Polen, Vitryssland och Rumänien. Målet är att det i framtiden ska vandra 10000 vilda visenter på kontinenten.

Det är oklart när visenten försvann från den svenska faunan, men den kan vara på väg tillbaka. Det förs diskussioner om att återinföra den till södra Sveriges stora sammanhängande löv- och blandskogar.

I Blekinge ligger Nordens största safaripark Eriksberg. Här anordnas visentvandringar, där besökaren kommer nära de omkring 60 visenterna som är den största sammanhängande avelsflocken som finns i hägn och som lever i så nära naturliga förhållanden som möjligt.

Det största av Rewilding Europes områden ligger i Lappland och här håller stiftelsen Rewilding Lapland i projektet. Området beräknas vara 3,5 miljoner hektar stort och inkluderar fjäll- och skogsområden, älvar, naturreservat och nationalparker. Arbetet gäller bland annat att skydda urskog, renens årstidvandringar och restaurering av älvar (se huvudartikel). ■

Rewilding Europe

Det som sägs vara världens största rewildingprojekt startade i Nederländerna 2011. Initiativtagaren är Världsnaturfonden i Nederländerna och flera stora organisationer och finansärer stöder verksamheten.

Några områden i projektet är: centrala Apenninerna i Italien, västra Iberiska halvön i Spanien och Portugal och Donaudeltat i Rumänien och Ukraina.

www.rewildingeurope.com

LÄS MER OM ATT UPPLEVA NY NATUR →

A

A

TEXT: JOHAN AUGUSTIN ILLUSTRATION: MOAHOFF

Nya upplevelser

Vill du ha guidning till några av de projekt som har beskrivits i huvudartikeln eller uppleva svensk flora och fauna på egen hand? Här är några förslag. Från valsafari i Öresund till bävermorgnar i Stockholm.

På **Öresundsakvariet** i danska **Helsingör** upplever du Öresunds flora och fauna under ytan. Möt hajar, rockor, bläckfiskar och humrar för att nämna några av invånarna i saltvattenakvariet.
www.oresundsakvariet.ku.dk

Det skånska företaget Kullabergsguiderna anordnar **tumlarsafari** i havet runt **Kullabergs**

kustlinje. Tumlarsafarin är ekocertifierat enligt kvalitetsmärket Naturens Bästa och går ut på att visa upp och informera om de små tandvalarna. Sedan all träningsaktivitet har stoppats i Öresund och Skälderviken har tumlarna blivit fler. Under safarituren kan du även få syn på säl och pilgrimsfalk. Säsongen pågår från slutet av maj till slutet av september.
www.kullabergsguiderna.se

Naturens Bästa är ett kvalitetsmärke för **ekoturism** på det norra halvklotet. De samlar alla Sveriges främsta naturresearrangörer och deras produkter; ett urval av de bästa naturresorna i Sverige. Här hittar du till exempel fågelresor och erfarna fågelguider.
www.naturensbasta.se

Fotnot. I Sverige finns det omkring 2 700 företag som arbetar med naturturism och de omsätter årligen 3,6 miljarder kronor. Och framtidsutsikterna verkar goda. Allt fler utländska turister vill uppleva Sveriges natur, enligt Visit Sweden. Källa: Etour i Östersund.

Inga specifika uttrevandringar anordnas i **Linköping**, men för att se det skygga, ofta nattaktiva djuret, är det störst chans på vinterhalvåret när djuren är mer aktiva dagtid. **Guidade naturvandringar** i eklandskapet anordnas av Föreningen Linköpings ekopark där du får veta mer om fornlämningarna och naturen i området.
www.hembygd.se/linkopings-ekopark/aktiviteter

Från att ha varit utrotad i **Stockholm** sedan 1790-talet har **bävern** kommit tillbaka starkt. I dag finns tio bäverhyddor i staden. För att se dem behöver man vara tålmodig och ta sig ut sent på kvällen eller tidigt på morgonen, före soluppgången. Har man då tur kan man få se bävern simma, höra dess gnagande eller till och med se ett par bävrar hälsa på varandra.

Sugen på **fjärilssafari** eller varför inte **ugglesafari**? Birdsafari Sweden är ett nätverk av naturguider med bas i **Svartådalen i Västmanland** där guiderna visar fåglar och fjärilar på landsbygden. De anordnar även safarier till andra områden i Sverige. Möjlighet att komma nära både havs- och kungsörn för foto.
www.birdsafarisweden.se

I **Blekinges naturreservat Eriksberg** går du på walking safari i parken som täcker 915 hektar tillsammans med en erfaren guide. Förutom att få se visenter lär du dig om djurens historia och avelsarbetet som pågår för att rädda arten.
www.eriksberg.nu